

Raxmatillayeva Kamola Lutfullayevna

Termiz davlat universiteti Xorijiy filologiya fakulteti talabasi

ANNOTATSIYA: Maqolada Shukur Xolmirzayev prozasidagi milliy qarashlarini ifodalovchi leksik birliklar – realiyalarning ingliz tiliga tarjima qilinishidagi lingvistik va ekstralingvistik muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqot obyekti sifatida “cho’pon”, “qora kamar” va ot bilan bog’liq terminlar tanlangan, chunki ular adib ijodida markaziy o’rin tutadi va o’zbek xalqining turmush tarzi, urf-odatlarini, dunyoqarashini aks ettiradi. Realialarning tarjimada berilish usullari – transliteratsiya, analogiya, deskriptiv va kontekstual tarjima – qiyosiy tahlil qilingan. Shuningdek, Sh.Xolmirzayev asarlaridagi realialarning semantik, stilistik va madaniy xususiyatlari badiiy matnda funksional oqib berilgan. Tarjima jarayonida yuzaga keladigan ekvivalentlik, madaniy konnotatsiyalarni saqlash, kontekstual moslik va stilistik butunlikni ta’minlash muammolarining yechimlari taklif etilgan. Xulosa qismida milliy realialarni tarjima qilishning kompleks modeli ishlab chiqilgan bo’lib, u o’zbek adabiyoti namunalari ingliz tiliga o’g’irishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

KALIT SO’ZLAR: milliy realiyalar, tarjima muammolari, Shukur Xolmirzayev, cho’pon, qora kamar, ot terminlari, leksik-semantik tahlil, madaniy konnotatsiya, ekvivalentlik , analogiya , kontekstual moslik , o’zbek adabiyoti , transliteratsiya, tarjima jarayoni , kontekstual moslik , stilistik butunlik .

Kirish

Shukur Xolmirzayev (1940–2005) – O’zbekiston xalq yozuvchisi, XX asr o’zbek adabiyotining yirik namoyandasi. Uning “So’nggi bekat”, “Yo’lovchi”, “Olabo’ji” romanlari, “Qora kamar”, “Ziyofat” pyesalari, “Oq otli”, “Bodom qishda gulladi” kabi asarlari o’zbek xalqining turmush tarzi, urf-odatlarini, ruhiy dunyosini teran aks ettiradi. Adib asarlarining o’ziga xos xususiyati – ularda milliy realialarning boy va rang-barang ifodalanganidir. “Cho’pon” obrazi, “qora kamar” singari geografik-tarixiy tushunchalar, ot bilan bog’liq terminlarning xilma-xilligi asarlarning milliy o’ziga xosligini ta’minlaydi. Ayni shu xususiyat ularni ingliz tiliga tarjima qilishda muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Mazkur maqolada aynan shu realialarni ingliz tiliga tarjima qilish muammolari tahlil qilinadi.

“Cho’pon” termini tarjima muammolari

Semantik tahlil

“Cho’pon” so’zi quyidagi semantik qatlamlarga ega:

Asosiy ma’no: Chorva mollarini boquvchi, parvarishlovchi shaxs

Kengaytirilgan: Turli chorva mollarini (qo’y, echki, qoramol, ot) boquvchi

Ko’chma ma’no: Donishmand, tajribali, sodda-dil, hayotni biluvchi inson

Ramziy ma’no: Adolat, mehr-shaftqat, vafo timsoli

Ingliz tilidagi muqobillar

Inglizcha variant Asosiy ma’nosi Kamchiliklari

Shepherd- Qo’y boquvchi Faqat qo’ylarga nisbatan

Herder- Chorvador (umumiy) Madaniy konnotatsiyasi yo’q

Herdsman- Podachi Kam qo’llanadi

Pastoralist- Ko’chmanchi chorvador Etnografik termin

Tarjima yechimlari

Strategiya 1: Kontekstga qarab variant tanlash

- Qo’y boqsa → “shepherd”
- Turli chorva boqsa → “herder”
- Ko’chmanchi turmush tarzi → “pastoralist”

Strategiya 2: Transliteratsiya + izoh

“chupon – a traditional Uzbek herdsman who embodies wisdom and harmony with nature”

Strategiya 3: Deskriptiv tarjima

“a mountain herdsman who spends months in the pastures with his flock”

“Qora kamar” realiyasi tarjima muammolari

Tarixiy kontekst

“Qora kamar” – Shukur Xolmirzayevning shu nomli pesasida markaziy o’rin tutgan joy nomi. XX asr boshlarida Surxon vohasida bo‘lib o‘tgan tarixiy voqealar bilan

bog'liq. Xurrambek qo'rboshi va uning safdoshlari joylashgan kamar sho'ro targ'ibotchilari tomonidan "Qora kamar" deb atalgan.

"Qora – yovuzlik rangi, ularning nazarida Xurrambek va uning safdoshlari yovuz edi" (Qodirova, 2023).

Semantik qatlamlar

Geografik Tog' etagi, daryo bo'yi, go'zal maskan

Rang simbolikasi: Yovuzlik, dushmanlik, qorong'ulik timsoli

Tarixiy-mafkuraviy: Sho'ro targ'iboti mahsuli, yolg'on obraz

Badiiy-ramziy: Mustamlakachilik zulmining ramzi

Tarjima variantlari tahlili

Variant Afzalligi Kamchiligi

"Black Kamar" (kalka) Rang simbolikasi saqlanadi Geografik ma'no yo'qoladi

"Qora Kamar" (transliteratsiya) Asl nom saqlanadi Izoh talab qiladi

"Black Mountain Slope" (deskriptiv) Geografik ma'no ochiladi Uzun, lo'ndalik yo'qoladi

"the Black Stronghold" (analogiya) "Panoh" ma'nosi bor Geografik xususiyat yo'qoladi

Kompleks yechim

1. Birinchi uchrashganda: "Qora Kamar (literally "Black Mountain Slope" – the hideout of freedom fighters, named by Soviet propaganda)"

2. Keyingi uchrashganlarda: "Qora Kamar" yoki "the Black Slope"

3. Asar oxirida: Realizmalar lug'atida batafsil izoh

Ot bilan bog'liq terminlar tarjima muammolari

Yosh va jinsga oid terminlar

O'zbekcha Ma'nosi, Inglizcha Muammo

Qulun: 6 oygacha toy Suckling foal Tavsifiy tarjima

Toy: 1-2 yoshli ot Foal/Yearling Yosh chegarasi farqi

G'unon :2-3 yoshli erkak toy Colt Nisbatan mos

Qishtir: 2-3 yoshli urg'ochi toy Filly Nisbatan mos

Baytal: Urg'ochi ot Mare Mos keladi

Ayg'ir :Erkak ot Stallion Mos keladi

Tarjima strategiyalari

1. Zootexnik terminlar: standart inglizcha terminlar (“baytal” → “mare”)
2. Yosh terminlari: kontekstga qarab (“toy” → “foal” yoki “yearling”)
3. Rang terminlari: asosiy rang + tavsif (“qashqa” → “with a blaze”)
4. Madaniy terminlar: transliteratsiya+izoh (“tulpor”, “yo'rg'a”)
5. Ramziy obrazlar: so'zma-so'z + kontekst (“oq ot” → “White Horse”)

Realiyalar tarjimasining asosiy strategiyalari

Realiya turlariga ko'ra yondashuv

Realiya turi Misollar Tarjima strategiyasi

Etnografik cho'pon, toy, yo'g'a Analogiya yoki transliteratsiya+izoh

Geografik kamar, soy, dovon Kalka yoki transliteratsiya+izoh

Tarixiy-siyosiy: qora kamar, qo'rboshi Transliteratsiya+izoh, tarixiy kontekst

Diniy-mifologik: tulpor Transliteratsiya+izoh

Ramziy: oq ot, qora kamar So'zma-so'z + kontekst

Tarjima usullari

1. Transliteratsiya – asl shaklini saqlash
2. Analogiya – o'xshash vazifali birlik
3. Deskriptiv tarjima – tavsif orqali izohlash
4. Kontekstual tarjima – kontekstga mos variant

Izohli tarjima – qavs ichida yoki lug'atda izoh

Kompleks tarjima modeli

Matn ichi izohlar tizimi

Birinchi uchrashganda:

“chupon – a traditional Uzbek shepherd who herds various livestock in the mountains”

Keyingi uchrashganlarda:

“the chupon” yoki “the old herdsman”

Muallif uslubini saqlash tamoyillari

Shukur Xolmirzayev uslubi – “shafqatsiz realism”, peyzaj mahorati, psixologik tahlil teranligi bilan ajralib turadi. Tarjimada:

- Lakonik va obrazli ifodalar saqlanishi
- Uzun izohlar bilan matn og'irlashtirilmasligi
- Realiyalar kontekstga tabiiy singdirilishi kerak

Xulosa qilib aytganda, Shukur Xolmirzayev asarlaridagi milliy realiyalar – o'zbek xalqining boy madaniy merosi, an'analari va dunyoqarashining badiiy ifodasidir. Tadqiqot natijasida:

1. “Cho'pon” realiyasi – murakkab semantik qatlamlarga ega bo'lib, kontekstga qarab “shepherd”, “herder”, yoki “chupon” (transliteratsiya+izoh) shaklida berilishi mumkin.
2. “Qora kamar” realiyasi – geografik, tarixiy-siyosiy va ramziy qatlamlarni o'z ichiga oladi. Eng maqbul yechim – transliteratsiya + tarixiy izoh + kontekst orqali ma'nolarni ochish.
3. Ot bilan bog'liq terminlar – zootexnik terminlardan foydalanish, yosh va rangga oid terminlarni kontekstga moslashtirish, madaniy xos terminlarni transliteratsiya+izoh bilan berish tavsiya etiladi.

Taklif etilgan strategiyalar Xolmirzayev asarlarining ingliz tilidagi tarjimalarida milliy o'zlikni saqlash va madaniy merosni jahon kitobxoniga yetkazish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Noraliyeva, M. (2025). Shukur Xolmirzayevning “Ko'k dengiz” hikoyasida til va millat masalasi. *Modern Science and Research*, 4(11), 381–383.
2. Qodirova, G. (2023). “Qora kamar” – millatning asl jonkuyarlari tanazzuli haqidagi asar. *Kun.uz*.
3. Salomov, G'. (1983). *Tarjima nazariyasiga kirish*. Toshkent: O'qituvchi.

4. Musayev, Q. (2005). Tarjima nazariyasi asoslari. Toshkent: Fan.
5. Xolmirzayev, Sh. (1994). Saylanma. Toshkent: Sharq.
6. Komissarov, V.N. (1990). Теория перевода. Москва: Высшая школа.
7. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. New York: Prentice Hall.